

ПОБУТОВІ АСПЕКТИ КУЛЬТУРИ ПОДОЛЯН НАПРИКІНЦІ XVIII – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст. ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ: МАТЕРІАЛЬНА ЧАСТИНА

У статті представлено краєзнавчі матеріали, у рамках написання дисертаційного дослідження: «Етнокультурні трансформації в Подільській губернії наприкінці XVIII – у 40-х роках XIX століття».

Автор звертає увагу на той факт, що Поділля здавна було поліетнічним регіоном. Тут проживали українці, поляки, росіяни, євреї, вірмени та інші національності. У дослідженні розглядається невиробнича сфера подолан, тобто повсякденне життя основної маси населення – українців, сільських жителів Подільського етнорегіону, у хронологічних рамках кінець XVIII – перша половина XIX століть. Хоча чимало аспектів по темі вже встигли знайти певне відображення в розвідках дослідників і краєзнавців XIX – початку XXI ст., однак, наявні публікації, не висчерпують глибини вказаної проблеми.

Умовно побут можна розділити на дві частини: на матеріальну і духовну. У даному дослідженні розглядається саме матеріальна сфера повсякденного життя краян, зокрема за якими технологіями будувалися житла і господарські споруди, аналізується екстер'єр та інтер'єр народного житла, яким був одяг у сільських чоловіків та жінок, якою була щоденна і святкова їжа краян, описується деякі буденні речі та інші побутові аспекти культури подолан.

Стаття адресована фахівцям, які працюють у галузі історії: для докторантів, аспірантів, магістрів, краєзнавців, студентів історичних дисциплін вищих навчальних закладів, учнів зазальноосвітніх шкіл та інших шанувальників минулого Подільського краю і України.

Ключові слова: побут, матеріальна сфера, культура, хата, вишті рушники, Поділля, одяг, їжа.

Сьогодні, в умовах, коли Україна переживає серйозні кризові явища у нашому суспільстві, виникає дедалі більша потреба повернути свій погляд назад у минуле, розібратись в тих процесах і подіях, які пережили попередні покоління українців, щоб почерпнути їх багатий досвід. Тому не випадково все більший інтерес у істориків-науковців, краєзнавців привертає історія побутової культури подолан наприкінці XVIII ст. – у першій половині XIX ст., до того як жили і на дозвіллі проводили час наші предки. У цей період історії, наприкінці XVIII ст. Поділля за другим поділом Речі Посполитої було насильницьким способом включене до складу Російської імперії. Звичайно, ця подія стала доленосною для краян і не могла не позначитися на їх буденному житті, внести свої корективи.

Для початку з'ясуємо, що ж таке побут. Отже, побут – невиробнича сфера діяльності людей, пов'язана із задоволенням ними своїх власних матеріальних та культурних потреб. У даній статті ми розглянемо такі складові частини побуту як житло, одяг, їжа тощо. Тобто матеріальну сферу життєдіяльності. В свою чергу духовна сфера: віра, звичаї, обряди, традиції подолан – це досить об'ємна тема і заслуговує на окрему публікацію. Разом з тим, варто зауважити, що Поділля здавна було поліетнічним регіоном. Тут

проживали українці, поляки, росіяни, євреї, вірмени та інші національності. У нашому дослідженні ми розглянемо побут основної маси населення – українців, що проживали у сільській місцевості.

Чимало аспектів по темі вже встигли знайти певне відображення в розвідках дослідників і краєзнавців XIX – початку XXI ст. Особливої уваги заслуговує праця К. Шейковського «Быт подолян», присвячена такому виду народної творчості, як гаївки. Книга поділена на дві частини. Перша – теоретична, в ній розглядається походження гаївок і хороводів, їхні види, мета, час, коли вони виконуються тощо. Друга частина більш практична, адже містить безпосередні приклади гаївок. Вони розміщені за видами: від гаївок з елементами фітоморфізму до побутових. Втім, цей матеріал висвітлює духовну сторону подільських селян, а нас з огляду означення проблеми, більше цікавить матеріальна частина побуту [6]. Більш детально повсякденності подільського селянина зустрічаємо у творчій спадщині Ф. Левицького [4; 7]. Певні відомості зустрічаються у енциклопедичних виданнях радянського часу, а саме у монументальній праці «Історія міст і сіл УРСР. Хмельницька область» [9].

Значний внесок у вивчення проблеми зробили сучасні дослідники, зокрема Л. Баженов [11], Б. Сауляк, [12], Л. Іваневич [8] та інші. Величезний багаж фактів про етнокультуру досліджуваного періоду введено в науковий обіг професором А. Філінуком [14-15]. Та попри те, цього не достатньо для повноцінного наукового дослідження та аналізу озвученої проблеми.

За другим поділом Польщі 1793 р. до Російської імперії відійшов увесь масив земель Правобережжя. У тому числі колишнє Подільське воеводство [10, с.275]. Маніфест про приєднання польських областей обнародував 27 березня 1793 р. Михайло Микитович Кречетников. Цей документ був одночасно прочитаний в усіх церквах, записаний у міські книги і у багатолюдні місця прикріплений [5, с.3].

Включення Поділля до складу Росії мало непересічне значення, оскільки несло разом із собою значну пертурбацію для місцевих жителів, адже визначальним фактором, який зумовлював характер і особливості національно-культурного життя подолян, стала реалізація самодержавної політики царату в рамках включення Малоросії (України) до складу Російської імперії, як нової території, що, зокрема, передбачала – стерти межі ментальних розбіжностей «великоросів» і «малоросів». Тож векторами розвитку культури стали право і мораль, цінності Російської імперії, які, до слова, на кінець XVIII ст. були відмінними від тих, що намагалась насадити Російська метрополія [15, с.144]. Між тим, культурна та етнографічно-обрядова відмінність українців асоціювалася царизмом як сепаратизм і потенційна загроза імперській цілісності. Тому подолянам, як і всім українцям Наддніпрянської України, насильницьким способом, цілеспрямовано та послідовно нав'язували все російське і польське з одночасним нищенням їх унікального духовно-культурного світу. Між тим, народна культура подолян не була зметена інкорпораційною політикою самодержавства і його

курсом на русифікацію та уніфікацію їх культурного життя, однак призвела до суттєвих змін у національно-культурному житті корінних мешканців [14, с.182, 184].

Архітектура в першій половині XIX ст. мало чим відрізнялась від тієї, що була раніше, проте нове століття все ж несло з собою певні зміни. Села і міста будувались розкидано, без генерального плану, за винятком військових поселень, де всі будівлі зводились по плану і по чітких прямокутних лініях. Поселення, як і в давнину, були при струмках і річках [1, с.84].

Якщо будівлі поміщиків, дворян і великих чиновників носили палацовий характер (двох-триповерхові споруди з системою колонад, балконів, шпилів з анфіладою просторих господарських, службових кімнат і віталень, оздоблені мармуром, позолотою, розписами, паркетними підлогами) і оточені парковими ансамблями, то для селянських сімей за житло звичайно правила хата під солом'яною стріхою з прибудованими сіньми, а для більш заможних – двобічна (дві кімнати через сіни) [11, с.163]. Селянський двір був центром господарського і побутового життя дрібного індивідуального господарства [9, с.23].

Хати на Поділлі були чистими, охайними, білого кольору з жовтими призьбами. Кожна подолянка вважала за обов'язок утримувати в належному стані домівку. Біля хати неминуче був посаджений фруктовий садок, в якому росли черешні, вишні, духмяні липи, яблуні та груші [4, с.1]. Планування традиційного народного житла Поділля пройшло тривалий історичний шлях свого розвитку – від найпростішого однокамерного, до широко поширеного у XIX ст. дво- та трикамерного [12, с.127]. Селянські хати будувались приблизно за такими розмірами: довжина від 10 до 16 аршин (приблизно 71,12 см), ширина від 6 до 12 аршин. Двори худоби: довжиною від 6 до 10 аршин, шириною до 10 аршин. Клуни довжиною від 16 до 30 аршин і шириною на 10 аршин [1, с.84]. В жаюгідному стані були хати бідних селян. Такі оселі були перекошені, а сарай розвалювався. На Поділлі таких хатин було чимало [4, с.43]. Типом житла найбіднішого населення Поділля були землянки і напівземлянки – бурдей. Вони мали вигляд переважно однокамерних будівель, що заглиблені в землю на 1-1,5 метри, з двосхилим дахом, який утримувався балкою на стовпах (слупах). Стелі в них не було. Бурдей освітлювався через декілька отворів, та лише в тих випадках, коли дах піднімався над землю. Піч розміщувалась в кутку напроти входу. Дим виводився «по-чорному» тобто через отвір в даху. Хата більш заможних селян-середняків являла собою наземне трикамерне житло двох типів. У північних районах побутовув варіант комора: сіни – хата, в південних: хата – сіни – хата.

Найпоширенішим на Поділлі з давніх часів було каркасно-глинобитне або стовпове будівництво [12, с.127]. Дерев'яні хати зустрічались рідко, і лише у тих місцях де було багато лісу [1, с.118]. Особливо в північно-східних лісистих районах. При зрубній техніці стіни виводили з круглих, напівкруглих або брускових деревин. В стовповій техніці за каркас будівлі слугували дерев'яні

стовпці закопані у землю, що часто клалися на камінь. Матеріал, яким заповнювали каркас, залежав від регіону. Так, на півночі Поділля, де було відносно багато лісу – здебільшого дерево, затеса-не з чотирьох боків та укладене горизонтально між стовпами каркасу. Для цієї техніки, характерною особливістю є мала кількість глини, якою тонким шаром змащують зовнішні поверхні стін. У південній частині регіону більш поширена техніка, коли простір між стовпами закладають вербовим гіллям та щільно обмазують товстим шаром глини. До стовпкової техніки належить також укладання вальків навкіс («ялинкою») або горизонтальними рядами [12, с.127]. Іноді технологія будівництва була така: мазані будинки мали дерев'яні балки, по кутках між які ставились кілки і обплітались соломою. Ззовні хата обмазувалися глиною. Загалом, збудована за такою технологією хата рідко стояла довше 30-ти років. Стодоли для збереження хліба і хлів ставилися з декількох балок вбитих у землю і покритих солом'яною стріхою. А стіни робилися з плетіння [1, с.118]. До більш сучасного конструктивного типу можна віднести безкаркасні стіни, які виводились переважно з глини. Найчастіше – це стіни з вальків, які клалися на фундамент або вибивалися глиною в дерев'яній опалубці. Будували на Поділлі стіни з саману – глиносолом'яної суміші, яку виробляли в спеціальних дерев'яних формах і висушували на повітрі.

Найдавнішим типом стелі в народному житті Поділля можна вважати стелю на одному поздовжньому сволоку, поверх якого настілали колоте дерево або дошки, які могли укладати як впритул так і «в розбіжку» для економії дерева. Утрамбовувалась та вирівнювалась така стеля глиною. Конструктивні елементи при цьому могли мати різні назви в залежності від регіону. Так, у Меджибожі сволок мав назву «подв'язь», а дошки які укладалися на нього – «скальники», в чому очевидно виявився вплив російської інкорпорації. Долівку (підлогу) в хатах робили земляну або утрамбовували глиною. Дерев'яна долівка була лише у заможних господарів. Стріхи (дахи) були солом'яними, або якщо село розташовувалось поблизу річки, то матеріалом для перекриття верху міг служити очерет [1, с.85, 128, 129]. Для Поділля характерний чотирискатний дах. Існувало декілька способів влаштування солом'яного даху – сніпками або китицями та розстеленою соломою, яку притискували довгими жердинами. Про заможність господарів свідчив дах виготовлений з дерева (гонт), черепиці або бляхи [12, с.129].

Передній фасад будинку був обернений на південь [1, с.118]. Стіни хати були білими, білий колір яскраво виділявся на фоні зелені, що оточувала хату. [12, с.129] Особливістю житла подільських селян був розпис стін, всередині і ззовні, різьблення по дереву. Піч оздоблювалась візерунками [9, с.23]. Усередині стіни подільських хат практично завжди були побілені, внизу підведені червоною гайною. Останнє мало велике символічне значення. Селяни вірили, що обведення житла – це замикання кола. Отже, в такий спосіб закривався доступ до хати нечистим силам [12, с.130]. Біля входу, знаходилась піч, з протилежного боку по діа-

гоналі – парадний куток, покуття або побожник. По боках стояли лави, між піччю і торцевою стіною влаштувалися нари для спання, на вхідній стіні висів мисник, що був звичайною шафою з кількома полицками для посуду. На закріпленій між стінами жердині, вішали одяг [9, с.23].

Обмеженість житлової площі, вимагала раціонального використання кожного кутка в хаті. Кількість меблів була мінімальною. Меблі у селян були простими. Перш за все, це великі лави, що оточували стіл з чільної і причілкової стін [12, с.130]. Біля стін стояли довгі лави. Лавки не мали спинок. Всюди падали маленькі світильники (каганці). В передньому кутку – грубий стіл. Іноді в хатах зустрічались маленькі столики – ослінчики. Там же стояло ліжко з декількох дубових дощок, покладених на стовпчики, забиті в землю. За подушку слугували жмут соломи чи сіна, а ковдру – верхня одежа, кожух або свитка [7, с.131, 142]. В протилежному від печі кутку, у подільському інтер'єрі розміщувався мисник, який мав вигляд кількох полицок, що наглухо скріплені з стіною. На миснику зберігали здебільшого керамічні вироби. По торцевій стороні ставили скриню, яка могла виконувати функцію стола [12, с.131].

Характерно особливістю подільської хати були вишиті рушники. Хата без рушників, казали в народі, що родина без дітей. Рушник з давніх-давен символізував не тільки естетичні смаки, він був своєрідною візитівкою, обличчям оселі. Переступивши поріг хати, можна було безпомилково сказати, хто в ній господарює. По тому, скільки і які були рушники, створювалася думка про господиню та її дочок [8, с.141]. Рушникам належала значна побутова і ритуальна функція в щоденному і святковому житті. Кольорова гама вишивки на них знаходилась у повній гармонії з кольористикою декору інших видів народної творчості відповідного району Поділля, особливо з вишивкою сорочок. Важливе місце в інтер'єрі відводилось декоративним «кілковим» рушникам. Їх вішали на видних місцях, на одвірку, в простінках, над вікнами на призначених для них кілках. Вони значно довші. Такий тип рушників був найбільш поширений в подільській хаті, зокрема в селах Літинського і Гайсинського повітів Вінницької області [12, с.131]. Рушник на стіні – це давній український звичай. Хоч би яке убоге життя судилося нашим пращурам, а все ж естетична принада за всякчас знаходила місце в їх помешканнях. Яскравим прикладом настінного рушника є покутник, яким увінчували куток з божницею. Покуття – святе місце, де збиралася вся родина за столом. А «покутній» рушник – як оберіг родини від усього лихого. Однак із запровадженням християнства покутники втратили своє первинне призначення, ставши, насамперед, прикрасою ікон. Були в хаті ще і, так звані, ужитково-побутові рушники, якими згідно поширеному по всій Україні звичаю накривають хліб на столі. Також ними накривали й діжу після випікання хліба, ставлячи її під образами на покуті.

Виготовляли рушники обов'язково лише з цілого шмату вибіленого полотна, адже зшите полотно, навіть мереживом, означало перервану чи то перерізану дорогу. Щодо довжини рушника, то

завичай вона сягала людського зросту. Цікавим є процес вибілювання полотна, який відбувався на відкритому просторі, адже білили на сонці, поливали водою чи мочили у воді та висушували на вітрі. Таким чином духи всіх стихій Природи брали участь у цьому магічному процесі і допомагали людині. Не дивно, що пройшовши такий шлях творення, полотно ніби набувало унікальних властивостей [8, с.140, 141, 142].

Значна роль серед предметів домашнього побуту належала скатертинам. Вони мали як декоративне, так і гігієнічне значення в обладнанні житла. Відповідно до розмірів столів, скринь, скатерті мали форму вузького, видовженого прямокутника. Їх ткали з вибіленої конопляної пряжі [12, с.131]. За характером оздоблення подібними до скатертин і рушників були наволочки. В селах вишиті подушки складались пірамідкою (3-5 шт.), і були яскраво складовою інтер'єру народного житла. Однією з невід'ємних приналежностей інтер'єру житла подолян є домоткані покривала («рядна», «верети»). Ряднами застеляли ліжка, печі. Рядно зшивалося з двох пілок тканини в смужку або в клітинку. Виготовляли їх з вовни або конопель, у бідніших родинах їх використовували замість килимів. Подібними до ряден за декором були налавники та деякі залавники [12, с.132]. Загалом, як відзначали дослідники XIX ст., подільська хата була бідною, наприклад, порівнюючи з сусідньою Бессарабією [7, с.131].

Для розведення вогню в печі, широкого поширення починають набувати сірники, які відсунули на задній план кресало [7, с.137]. Пічні труби майже ніколи не виводились на стріху, а дим випускався прямо в сіни, що часто слугувало причиною пожеж. Часом взимку у хатах могла навіть стояти домашня худоба. Та попри те, сім'я намагалась турбуватись про свій домашній благоустрій. У хатах було прибрано – порядок і чистота [1, с.77, 118].

Їжа селян була одноманітна: борщ і пшоняна каша, подекуди картопля, чорний хліб. Часом задовольнялись просто куском черствого хліба з сіллю [7, с.135, 136]. Картоплю їли з солоним огірком або квашеною капустаю. М'ясні і молочні продукти вживали здебільшого на свята. Їжу варили на світанку, і на увесь день. До обіду тримали її в печі. Основним посудом були: макітри, глечики, миски [9, с.23]. Ніж був один. У свята, як розкіш, господиня могла приготувати вареники з сиром, галушки. Зрідка зустрічався кусок м'яса чи сала. Виделками в той час не користувалися. Їх заміняли дерев'яні ложки. Тим часом у Європі, виделки широкого поширення у побуті набули ще з XVI ст., для споживання м'яса. В подолян м'ясо на столі з'являлось вкрай рідко, тому особливої потреби у виделках і не було [7, с.136]. Дехто мав одну виделку для спеціального гостя. Вся сім'я їла з однієї миски. Кожен мав свою дерев'яну ложку [9, с.23]. В спеку селянин пив холодну джерельну воду. Як такої культури споживання алкогольних напоїв не було. Дослідники побуту подолян різко засуджували пиятику серед сільського населення і констатували той факт, що після появи у наших краях чаю пияцтво дещо зменшилось. Потреби селянина були

самими скромними, які полягали в задоволенні природних потреб. Духовні ж потреби задовольнялись за допомогою молитви, ходіння до церкви, поминками за померлими, невибагливою бесідою в гостях у сусіда чи в корчмі, нерідко – піснею [7, с.135, 138, 139].

Одяг у більшості населення був простий, строгий, виготовлений переважно з домотканих тканин – полотняних і вовняних [11, с.164]. У селян було прийнято ходити з покритою головою [7, с.134]. Головними уборами у жінок були кольорові хустини і вуалі з льону і навіть кісеї [1, с.77]. Опічки і хустки зав'язували на потилиці. Дівчата – на підборідді. На початку XIX ст. жінки носили довгу сорочку з широкими рукавами. Поверх сорочки одягали запаску з домашньої вовняної тканини. Вона мала червоний колір із смугастими вертикальними і горизонтальними краями лілового, червоного, зеленого кольорів. Запаска підперезувалась червоними або зеленими домотканими поясами [9, с.23]. Час від часу жінки носили сарафани (чугай), обшиті біля комірця тасьмою. Сорочки і фартухи – білі з ситцю [1, с.77]. У південно-східних районах Поділля вишивка основної складової частини жіночих сорочок мала вигляд широкої смуги геометричного або рослинного орнаменту, вишитого чорною ниткою з домішками червоного або жовто-оранжевого кольору. В південно-західних районах Поділля візерунок на сорочках був яскравішим, з перевагою жовтого кольору [11, с.164]. Взимку жінки надягали кожух. А влітку, жінки взуття майже не носили, а зимою – ходили також у чоботях. Особливо полюбляли червоні і жовті. Втім, люди старшого віку ніколи не одягали кольорових чобіт. Влітку дівчата одягали на голову вінки з квітів, а зимою зав'язували червоні стрічки [1, с.77]. Найбільш поширеними прикрасами жінок і дівчат були корали. Чоловіки носили сорочки-чумачки з широким рукавом і яскравими вишивками. Шаровари виготовляли з місцевого полотна, здебільшого білого і синього кольору. Верхнім одягом для чоловіків і жінок була сіра або біла свитка, взимку – овечий кожух або опанча (епанча – широкий, безрукавний круглий плащ), виготовлені з домотканого сукна. Кожух оздоблювали смужковими стрічками, опанчу по швах і на грудях – кольоровою вузькою стрічкою або тонким червоним шнуром. Опанчі виготовляли з селянського полотна. Взимку чоловіки і жінки ходили у чоботях, у валянках, влітку – в постолах (лапті) або босі. В постолах ходили більш бідніші селяни. Шапки були високими, хутряними. Вартість повного чоловічого наряду (одягу) складала до 13 рублів сріблом [1, с.77].

Спідню білизну селяни мінjali в неділю, по святах і по потреби. В дорозі чумаки цілими місяцями могли не змінювати білизну. Нечистоплотність – характерна риса неосвічених людей. І це певною мірою правда, оскільки селяни Поділля були дуже затурканими, малоосвіченими через закріпачення, відсутність вільного часу і недоступність освіти. Люди були бідними, бо їх переслідували крайні потреби [7, с.141].

Сім'ї подільських селян були багатодітними. Діти гралися нехитрими іграшками. У народі її ще називали цяцька, лялька,

цяцянка, виграшка, забавка. На Поділлі керамічні іграшки виготовляли більш як у десяти осередках (Бар і Бубнівка Вінницької області, Адамівка, Смотрович і Миньківці). Найбільшим попитом користувалися ляльки, коники і вершники. Ляльок завжди ліпили у святковому одязі, з намистом на шиї, модною зачіскою на голові; очі і рот позначали крапками і рисками. Вони тримали у руках дитину або під пахвою пташку. Подільські свищики мали вигляд тварин і птахів [13, с.76, 78].

Про побут найнижчих ланок церковних священнослужителів дізнаємося з автобіографічної літератури протоієрея Михайла Ковальського. Спочатку, духовенство платні не отримувало, а доходів з напівубогих хлопів майже не було. Тому, аби прожити, священники були вимушені займатись господарством. До прикладу, будинок священика Івана Ковальського був непримітним, це була маленька селянська хатка, з низькою стелею, малесенькими вікнами і земляною долівкою. Хата була розділена великими стінами на дві половини. Духовники працювали в полі, орали, косили, жали. Просто їли і пили. Просто одягалися. Отець Іван, що тримав парафію у с. Думанів Кам'янець-Подільського повіту вважався заможним як на той час: у його господарстві було 200-300 бджолиних сімей, багато худоби, свиней і 20 коней [3, с.4, 5]. Але у постійній конфронтації з польськими панами, які сповідували католицьку віру і мали неабияку владу на селі, православні священники іноді втрачали свої скромні надбаня. Були випадки, коли поміщик дозволяв собі вигнати священика і поставити свого представника. Нові священнослужителі не сміли відкривати рот на пана, а змушені були всіляко підтримувати його, будучи залежними від нього [2, с.23].

Отже, розглянувши основні риси матеріального побуту селянського населення Поділля наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст., ми можемо говорити про певну еволюцію народних традицій у галузі матеріальної культури на протязі цього історичного етапу у зв'язку з включенням краю до складу Російської імперії. Проте деякі моменти з культури повсякденного життя залишилися практично у незайманому вигляді, незважаючи навіть на вперте прагнення властей розмити етнічні, культурні розбіжності корінного населення з великоросами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Военно-статистическое обозрение Российской империи. Издаваемое по Высочайшему повелению при 1-м отделении Департамента Генерального Штаба. – СПб. : В Тип. Департамента Генерального Штаба, 1849. – Т. X. – Ч. 2: Подольская губерния. – 284 с.
2. Доброловский К. Деятели времени воссоединения Подолии с Россией. Виктор Садковский, епископ Переяславский и Бориспольский (1785–1793 гг.), а затем Архиепископ Минский, Изяславский и Брацлавский (1793-1795 гг.) / Константин Доброловский. – Каменец-Подольский : Тип. Подольского губернского правления, 1893. – 54 с.
3. Из Подольской старины. – СПб. : Тип. Т-ва п. ф. «Электро-Типография Н.Я. Стойковой», 1912. – 36 с.
4. Левицкий Ф.К. Сцены из народного быта в Подолии / Ф.К. Левицкий. – К. : В универ. типографии, 1870. – 376 с.

5. Материалы для истории Подольской губернии. Время Генерал-губернатора М.Н. Кречетникова (1792-1793 гг.). Прибавление к № 5 Подольских Губернских Ведомостей, 1885. – 396 с.
6. Шейковский К. Быт подолян. / К. Шейковский. – К. : Тип. И.А. Давиденко, 1860. – Т. 1. – Вып. 1. – VI, 74 с.
7. М. Ярмолинцы. Сцены изь народного быта / под ред. Ф.К. Левицкого. – К. : В Универ. типографии, 1870.
8. Іваневич Л.А. Народні традиції та подільський вишитий рушник / Л.А. Іваневич // Науковий вісник «Меджибіж»: матеріали Другої наук.-краєзн. конф. «Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України» / за ред. О.Г. Погорільця, Л.В. Баженова, А.М. Трембіцького та ін. – Меджибіж-Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2009. – Ч. 2. – С. 140-142.
9. Історія міст і сіл Української РСР: в двадцяти шести томах. Хмельницька область / редкол. тому: М.І. Медеха (голова редкол.), Ю.О. Гаврик, Д.М. Галай (відп. секр.), Т.В. Главак (заст. гол. ред.) та ін. – К. : УРЕ АН УРСР, 1971. – 706 с.
10. Литвин В.М. Історія України (навчальне видання) : підруч. / В.М. Литвин ; ред. В.А. Смолій. – К. : Наук. думка, 2008. – 551, [6] с.
11. Нариси з історії Поділля : на допомогу вчителю / автори : Л.В. Баженов, І.С. Винокур, С.К. Гуменюк, О.М. Завальнюк та ін.; відповід. за вип. І.С. Винокур. – Хмельницький : Облполіграф видав, 1990. – 327 с.
12. Сауляк Б.М. Подільська хата / Б.М. Сауляк // Науковий вісник «Меджибіж»: мат. Другої наук.-краєзн. конф. «Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України» / за ред. О.Г. Погорільця, Л.В. Баженова, А.М. Трембіцького та ін. – Меджибіж-Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2009. – Ч. 2. – С. 127-132.
13. Стрижак Н.П. Історія народної іграшки / Н.П. Стрижак // Матеріали III наук.-краєзн. конф. «Місто Хмельницький в контексті історії України» / редкол.: Баженов Л.В. (голова), Блажевич Ю.І. (співголова), Єсюнін С.М. (співгол., відп. ред.) та ін. – Хмельницький, 2011. – С. 76-82.
14. Філінюк А.Г. Зміни в національно-культурній сфері Поділля на межі XVIII-XIX століть та їх особливості / А.Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т. 11: Матеріали сьомого круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі. Присвячено 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету». – С. 182-190.
15. Філінюк А.Г. Особливості національно-культурного життя Правобережної України наприкінці XVIII – у першій третині XIX ст. / А.Г. Філінюк // Міжнародні відносини в контексті українського державотворення: історіографія та сучасність (міжнародний науковий «круглий стіл» у дні проведення в Хмельницькій області міжнародного національних культур: української, російської, польської, вірменської, єврейської, литовської, турецької – 15 вересня 2001 року, Кам'янець-Подільський) : наук. зб. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, інформ.-видав. відділ, 2001. – С. 144-148.

В. В. Моздир

Бытовые аспекты культуры подолян в конце XVIII – первой половине XIX ст. и их особенности

В статье представлены краеведческие материалы, в рамках написания диссертационного исследования: «Этнокультурные трансформации в Подольской губернии в конце XVIII – 40-х годах XIX века».

Автор обращает внимание на тот факт, что Подолия издавна было полиэтническим регионом. Здесь жили украинцы, поляки, русские, евреи, армяне и представители других национальностей.

В исследовании рассматривается повседневная жизнь сельских жителей Подольского этнорегиона, в хронологических рамках конце XVIII – первой половине XIX столетия. Хотя многие аспекты по теме уже успели найти определенное отражение в исследованиях краеведов XIX – начала XXI в., однако, имеющиеся публикации не исчерпывают глубины указанной проблемы.

Условно быт жителей Подолья можно разделить на две части: на материальную и духовную. В данном исследовании рассматривается именно материальная сфера повседневной жизни наших земляков, в частности по какой технологии строились жилища и хозяйственные постройки, анализируется экстерьер и интерьер народного жилья, каким была одежда мужчин и женщин, каким была ежедневная и праздничная еда людей, описывается некоторые обыденные вещи и другие бытовые аспекты культуры подольян.

Статья адресована для специалистов, работающих в области истории: докторантов, аспирантов, магистров, краеведов, студентов исторических дисциплин высших учебных заведений, учащихся общеобразовательных школ и других поклонников прошлого Подольского края в Украине.

Ключевые слова: быт, материальная сфера, культура, дом, вышитые полотенца, Подолье, одежда, еда.

Vitaliy Mozdir

The daily life of the inhabitants of Podilia province in the late XVIII – the first half of the XIX century (material part of everyday life)

The article examines the life of rural residents Podilia region in the late eighteenth – the first part of the nineteenth century.

The subject of our research is cultural and welfare changes after entry Podilia region in the Russian Empire in 1793.

This problem is a very important today. The problem under discussion is of great interest.

The place and role of people in everyday life, housing and farm buildings, clothing for men and women, holiday and everyday food are considered in the work. Customs and traditions, rituals will be considered in our next study.

Daily life of residents can be divided into two parts. The study we examine the material part.

In the introduction, we are talking about the relevance, the aim, the practical value, the novelty, and the methods of the thesis.

The aim of our research are: systematize the known information about culture in Podilia province in the late eighteenth – the first part of the nineteenth century.

First of all in our work, We wanted to show that the people of the region had its own consumer culture, which differs from the Russian.

The article is addressed to professional scientists, undergraduates, postgraduates, those working in the field of history.

Key words: life, culture, house, embroidered towels, Podilia region, clothes, food.

Отримано: 17.09.2015